

О.І.ЛУПАНДІН *

СХІДНИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Висвітлюється важливий аспект зовнішньополітичної стратегії гетьманату П.Скоропадського – східний напрям. На основі фактографічного матеріалу доводиться історична необхідність встановлення міждержавних відносин між Українською Державою та новими державними утвореннями на території колишньої Російської імперії (Дон, Кубань), аналізуються пріоритетні напрями української дипломатії, способи її втілення на тлі складної внутрішньої і зовнішньополітичної ситуації.

Ключові слова: Українська Держава, гетьманат, П.Скоропадський, РСФФР, Брестський мирний договір, українсько-російські мирні переговори, Кубань, Всевелике Військо Донське.

Прихід до влади у квітні 1918 р. П.Скоропадського ознаменувався значним проривом Української Держави на міжнародній арені. Якщо у сфері соціально-економічної політики новий курс був протилежністю Центральній Раді, то у здійсненні зовнішньополітичної стратегії зміна режиму й перегрупування політичних сил при владі не вплинуло на нього істотно. Гетьманський уряд перебрав на себе всі міжнародні зобов'язання Центральної Ради, зокрема щодо виконання брестських домовленостей. Складовою частиною цієї політики були визнання об'єктивної необхідності встановлення відносин з іншими державами світу, боротьба за визнання ними незалежності України, що, природно, стало б результатом зміцнення міжнародно-правового статусу.

Завдяки гетьманському уряду представництво Української Держави на Заході, яке раніше обмежувалося лише Центральними державами, було суттєво розширене. Так, українські консульські установи відкрилися у країнах Скандинавії, Польщі, Швейцарії, Фінляндії. Були навіть спроби встановлення дипломатичних зв'язків із державами Антанти – Францією, Великобританією, США. Новим елементом зовнішньої політики стало налагодження контактів із новими державними утвореннями, що виникли на території колишньої Російської імперії. Визнання їх Україною суб'єктами міжнародного права стало вдалим тактичним ходом вітчизняної дипломатії. По-перше, встановлення принципово нових стосунків міждержавного рівня зафіксувало остаточний факт розпаду імперії на окремі регіони, що прагнули самовизначення. По-друге, це мало ствердити становище самої Української Держави, яка також виникла внаслідок цих процесів, і певною мірою обмежувало можливості реалізації великодержавницьких намагань РСФФР щодо відновлення «єдиної й неподільної», але вже під зверхністю більшовиків.

---

* Лупандін Олексій Ігоревич – молодший науковий співробітник Інституту історії України НАНУ, відділ історії Української революції 1917–1921 рр.
E-mail: al-lexxx777@ukr.net

Здійснюючи власний зовнішньополітичний курс, Київ ставав природним союзником для новостворених держав. Із більшістю з них було встановлено прямі взаємини, інтенсивність яких визначалася наявністю невирішених проблем, головним чином територіальних. Так, за період гетьманату відбувся обмін послами з Фінляндією, Грузією, Вірменією, Польщею, Білорусією, Кубанню, Всевеликим Військом Донським. Із Литвою було встановлено консульські відносини.

Успадкувавши від Центральної Ради Брестський мирний договір, П.Ско-ропадський отримав дипломатичний інструментарій для реалізації східного вектора міжнародної політики Української Держави. Саме врегулювання на цьому напрямку було ключем до формування дійсно незалежного майбутнього України на постімперському просторі. Під східним вектором зовнішньополітичної діяльності уряду Української Держави 1918 р. слід розуміти не тільки його географічну спрямованість, а й політико-правовий і міжнародний аспекти. Ідеться про комплексне дослідження відносин насамперед із головним міжнародним гравцем тут – радянською Росією, а також державними утвореннями, котрі стали на шлях самовизначення (Дон, Кубань, Крим). Утім, Крим можна віднести до цього напрямку умовно. Однак, ураховуючи важливий геополітичний чинник (з одного боку, півострів – як плацдарм для відновлення єдиної російської держави, а з іншого – необхідна передумова незалежності України), це питання заслуговує на розгляд у контексті нашої проблематики. Важливу роль відігравав і військовий чинник, пов'язаний із базуванням Чорноморського флоту. Відтак гетьманський уряд при здійсненні зовнішньої політики виходив із належності Кримського півострова до Української Держави.

Налагодження відносин між новоутвореними державами об'єктивно так чи інакше зачіпало інтереси кожної зі сторін, особливо враховуючи конфліктогенність регіону. Конгломерат державницьких прагнень України, яка намагалася ствердити свій міжнародно-правовий статус, великодержавницькі зазіхання більшовицького уряду РСФРР, що сподівався утримати зверхність над всіма частинами колишньої Російської імперії та поширення білого руху створювали значну напругу. До того ж потенційна нестабільність як наслідок етнічної неоднорідності прикордонних російсько-українських територій, зокрема Кубані, а також низький рівень політичної підтримки більшовиків у цих місцевостях становили велику небезпеку для радянського керівництва, а за консолідації антибільшовицьких сил несло реальну загрозу втрати влади.

У зовнішньополітичній діяльності Української Держави східний вектор набував першорядності з огляду на дезінтеграційні процеси революційної доби на постімперському просторі та був найбільш складним. Це зумовлювалося цілою низкою чинників. По-перше, у рамках міжнародних зобов'язань перед Центральними державами за Брестським мирним договором від 3 березня 1918 р. радянська Росія мала врегулювати свої відносини з УНР. По-друге, із виникненням на території колишньої імперії нових державних утворень антибільшовицького спрямування постала необхідність налагодження між ними

та Україною стосунків на якісно новому рівні. По-третє, свою роль відігравала наявність в Україні потужного російського емігрантського середовища, налаштованого на відновлення «великої держави», та російська імперська спадщина в ментальності правлячої еліти гетьманату. По-четверте, давалася взнаки недостатня визначеність східної політики Німеччини в умовах незавершеної світової війни¹.

Слід зазначити, що останнім часом вітчизняні дослідники почали приділяти більше уваги зовнішньополітичним і дипломатичним аспектам у дослідженні доби Української революції 1917–1921 рр. Серед таких праць варті уваги узагальнюючі монографії В.Матвієнка, В.Соловйової, І.Дацкова², в яких висвітлено весь період національно-визвольних змагань, досліджено складні процеси становлення та діяльності дипломатичної служби України, основні напрями здійснення зовнішньополітичної лінії на тлі тогочасної міжнародної ситуації. Проте, охопивши весь спектр цих питань, авторам, зокрема, було об'єктивно важко провести глибоке й системне дослідження комплексу відносин гетьманської держави з невизнаними територіальними утвореннями на східному напрямку. Дослідники не могли надто деталізувати ці взаємини як в їх двосторонньому, так і в локальному форматах.

Магістральним зовнішньополітичним напрямом політики Української Держави на постімперському просторі стали відносини з головним її східним сусідом – радянською Росією. Важливим фактором тут виступали міжнародні зобов'язання останньої, що випливали зі статті VI Брестського мирного договору. Зокрема, РСФРР зобов'язувалася підтвердити право українського народу на самовизначення, законність влади Центральної Ради на території України, визнати мирний договір УНР із державами австро-німецького блоку, укласти з нею мир, негайно вивести з її території формування червоної гвардії, припинити будь-яку агітацію та пропаганду проти уряду, установ Української Народної Республіки³.

На українсько-російські відносини безпосередньо впливала присутність німецьких та австро-угорських військ. Для Української Держави це, крім негативних наслідків, мало й позитивні моменти. Іноземні війська були підпорою встановленого в Україні державного ладу, певною мірою служили перешкодою здійсненню великодержавницьких планів більшовиків і у цьому розумінні виконували роль стабілізуючого чинника. На думку міністра закордонних справ Української Держави Д.Дорошенка, таку ситуацію необхідно було вміло використати в інтересах України⁴.

¹ Реєнт О.П. Українсько-російські відносини доби гетьманату Павла Скоропадського як наукова проблема // Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії: Всеукр. наук. конф. 19–20 травня 2008 р. – К., 2008. – С.61.

² Матвієнко В.М. Українська дипломатія 1917–1921 років на теренах постімперської Росії. – К., 2002; Соловйова В.В. Дипломатична діяльність українських національних урядів 1917–1921 рр. – К.; Донецьк, 2006; Дацків І.Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів: 1917–1923 рр. – Тернопіль, 2009.

³ Документи внешней политики СССР. – Москва, 1957. – Т.1. – С.122.

⁴ Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле. – Л., 1923. – Ч.2: З початків відродження української державності (Доба Центральної Ради). – С.73.

Німецька та австро-угорська армії були, безперечно, головним стабілізаційним чинником в Українській Державі. Однак не можна погодитися з тим, що деякі дослідники продовжують повторювати положення радянської історіографії, зображуючи гетьмана маріонеткою в руках німецького та австрійського військових командувань⁵. Не слід уважати Українську Державу цілком залежною від Німеччини та Австро-Угорщини. Ґрунтуючись на міжнародно-правових актах (Брестський мир) та за практичної допомоги Німеччини Україна змусила радянську Росію розпочати мирні переговори щодо вирішення низки питань двосторонніх відносин, встановила і розвивала взаємини з новими державними утвореннями на теренах колишньої Російської імперії, насамперед Доном і Кубанню, уживала заходів щодо дипломатичного визнання України державами Антанти та нейтральними країнами⁶.

Необхідність встановлення відносин із радянською Росією впливала також і з загальнополітичного курсу гетьманського уряду на побудову суверенної державності. А це, своєю чергою, давало можливість повною мірою сконцентрувати увагу на розв'язанні завдань державного будівництва, подоланні економічної кризи, стабілізації внутрішнього життя. Для РСФРР німецько-австрійська присутність в Україні була стримуючим фактором, що в рамках здійснення політичної програми більшовиків зумовлювало необхідність пошуку нових напрямів і форм її реалізації. Підготовчі роботи до майбутньої українсько-російської мирної конференції проходили ще за часів Центральної Ради, однак після державного перевороту 29 квітня цим довелося займатися вже гетьманському урядові.

Переговори розпочалися 23 травня 1918 р. в Києві. Від самого початку роботи мирної конференції у ході обговорення цілої низки важливих питань, які включали вимоги відведення більшовицьких військ за демаркаційну лінію, повернення Україні залізничного рухомого складу, перегнаного в Росію під час відступу червоних військ у березні – квітні 1918 р., вільний переїзд українських громадян із Росії в Україну тощо, одразу проявилися розбіжності в підходах обох сторін до принципових питань двосторонніх відносин. Найбільші суперечки виникли з приводу демаркаційної лінії, адже російська делегація категорично відкидала українську вимогу щодо перенесення її північніше від фактичного розташування військ.

Після тривалих дискусій 12 червня було укладено прелімінарний мирний договір. За його умовами бойові операції на всьому фронті мали бути припинені на період ведення переговорів. Визначалися умови репатріації громадян обох держав, відновлення залізничного сполучення і повернення Україні рухомого залізничного складу, налагодження поштово-телеграфного зв'язку, встановлення тимчасового товарообміну тощо. В обох державах мали відкритися консульські представництва. 22 червня уряд ухвалив постанову про заснування генконсульств Української Держави в Москві та Петрограді, а також 30 консульських агентств у Курську, Тулі, Воронежі, Пензі, Рибинську, Казані, Саратові, Самарі, Царицині, Архангельську, Томську, Омську, Тобольську,

⁵ Нариси історії Української революції 1917–1921 рр. – Кн.1. – К., 2001. – С.322.

⁶ Дацків І.Б. Дипломатія українських державних утворень... – С.215.

Владивостоці та інших містах Росії. Своєю чергою, в Україні було відкрито російські представництва: генконсульства в Києві, Харкові, Одесі та консульські агентства в Кам'янці-Подільському, Чернігові, Житомирі, Полтаві⁷.

Після досягнення перемир'я українсько-російська мирна конференція продовжила свою роботу з метою розробки умов мирного договору. Особливо тісно ця справа пов'язувалася з визначенням лінії державного кордону. Фактично всі наступні пленарні засідання зводилися до гострих дискусій саме з цієї проблеми. Так, великі суперечки виникли з приводу північних повітів Чернігівщини, західних і південно-західних – Курської й Воронежської губерній, а також належності Донецького басейну.

Російська делегація запропонувала власний варіант кордону, згідно з яким до складу Росії мали відійти 5 повітів Волині, 4 повіти Чернігівщини, а також частина Курщини, Воронежчини, Харківщини та Катеринославщини. Ця лінія відступала на захід від української етнографічної межі на 125–200 верст, і тільки в районі Донецького басейну охоплювала територію понад 20 тис. кв. верст з українським населенням.

При проектуванні державних кордонів у межах Донбасу українська сторона керувалась економічними потребами не лише України, а й Росії, що передбачало збереження тісного зв'язку металургійних підприємств двох країн та залишало Росії райони, які забезпечували 15% видобутку в басейні вугілля і 30% антрациту. Проведення ж кордону за російським проектом забирало від України майже все паливо, залишаючи лише 25% видобутку вугілля, тоді як для внутрішніх потреб необхідно було 75%. Для України, яка не мала інших власних ресурсів палива, це загрожувало економічним крахом. За словами С.Шелухина, «усе на Україні, що живе угляним топливом, мусило б зруйнуватися, загинути або закабалитися Росії»⁸. Висловлюючись щодо російського проекту голова української політичної комісії О.Шульгин зауважував, що з політичного й економічного поглядів запропоновані росіянами кордони були цілком необґрунтованими. Вони задовольняли великодержавницькі претензії радянської Росії та руйнували територіальну цілісність Української Держави⁹.

Натомість члени російської делегації висловлювали незадоволення українським проектом кордонів, зазначаючи, що він у багатьох пунктах є, мовляв, наступальним, експансивним щодо Росії¹⁰. У цьому аспекті слід зазначити, що основним каменем спотикання стало вирішення проблеми делімітації кордону в районах Всевеликого Війська Донського та Кубані, які стали на шлях самостійності. Налагодження відносин із цими невизнаними державними утвореннями було важливим напрямом зовнішньополітичної діяльності уряду Української Держави, яка ставала для них природним союзником. Інтенсивність стосунків визначалася наявністю невирішених проблем, головним чином територіальних. У діях вітчизняної дипломатії проглядалися загальні закономірності, котрі базувалися на принципах добросусідства, забезпечення суверенітету,

⁷ Там само. – С.240.

⁸ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.3766. – Оп.3. – Спр.7. – Арк.4.

⁹ Там само. – Ф.2607. – Оп.1. – Спр.37. – Арк.1.

¹⁰ Там само. – Арк.4.

територіальної цілісності Української Держави. Однак зважаючи на складну внутрішню і зовнішньополітичну ситуацію, пов'язану з присутністю німецьких та австро-угорських військ на території України, а також політичну нестабільність у деяких регіонах, з якими нав'язувалися стосунки, від української сторони вимагалася більш гнучка тактика.

Що ж до позиції російської делегації, то вона здебільшого характеризувалася традиційно великодержавницькими претензіями на території, котрі до недавня входили до складу Російській імперії та лише останнім часом стали на шлях самовизначення. Цілковито ігноруючи факт міжнародного визнання України у Бресті, більшовицькі представники піддавали сумніву існування незалежної Української Держави, підкреслюючи, що саме на українсько-російських переговорах вирішується питання про її міжнародну правосуб'єктність. На думку Х.Раковського, Україна не мала ще чіткого міжнародного визнання, а її правосуб'єктність буде визнано радянською Росією лише в тому разі, коли Українська Держава укладе з РСФРР відповідний договір як частина, що відпала від неї¹¹.

Керуючись такими принципами російська сторона вважала неприпустимим для України входити у двосторонні відносини з новоутвореними країнами. Так, РСФРР не визнавала угоду, укладену 8 серпня між Українською Державою та Всевеликим Військом Донським, наполягаючи на своєму праві визначення державних кордонів України не тільки на півночі, але й на сході та півдні. Уважаючи козацьку республіку на Дону за непевну квазідержавну формацію, російські представники зауважували, що Всевелике Військо Донське виникло внаслідок воєнних обставин, звинувачуючи українську сторону в намаганні перегляду Брестського договору, укладеного Росією з Центральними державами.

Російська делегація пов'язувала вирішення питань стосунків України з Доном, Кубанню, Кримом з умовами Брестського мирного договору, який, будучи укладений державами Четверного союзу з Росією як однією з договірних сторін, не передбачав виникнення на її території будь-яких державних утворень. Саме відсутність у договірних статтях положень і взагалі згадок про можливість самовизначення в майбутньому окремих частин Росії, на думку російської сторони, констатувало територіальну цілісність РСФРР і мало й надалі зберігати її зверхність над регіонами колишньої імперії. Запеклі суперечки між українською та російською сторонами з приводу визнання Всевеликого Війська Донського врешті призвели не тільки до припинення роботи мирної конференції, а й до фактичного замороження стосунків між Українською Державою та РСФРР.

Якщо у сфері політичних домовленостей українсько-російські переговори, окрім укладення перемир'я, не призвели до будь-яких вагомих зрушень, то в економічному співробітництві намічались певні перспективи. Після припинення роботи політичної комісії економічна продовжувала свою діяльність. 7 липня на засіданні підкомісії з товарообміну російська делегація оголосила

¹¹ ЦДАВО України. – Ф.2607. – Оп.1. – Спр.37. – Арк.89.

список товарів, необхідних Росії на липень – серпень, а також перелік того, що вона могла б запропонувати Україні. Українська сторона заявила, що Росія може одержувати по 2 млн пудів вугілля та коксу, 750 тис. пудів чавуну, 100 тис. пудів залізничних рейок – усього на суму 15–17 млн крб. Для координації розрахунків Київ запропонував одиницю еквіваленту товарів – 1 пуд українського вугілля¹². Своєю чергою, радянська Росія зобов'язувалася надати Україні 100 тис. пудів бензину, нафти, мастил, таку ж кількість різноманітного паперу, 2 тис. вагонів деревини, на 1 млн крб цементу, на таку ж суму електротехнічних приладів, обладнання та одяг для гірників¹³.

Безперечно, до ведення мирних переговорів з Україною радянську Росію примушували її міжнародні зобов'язання за Брестським договором. Таким чином, вона формально продемонструвала перед державами Четверного союзу, що ступила на шлях виконання брестських домовленостей. РСФРР не мала змоги відкрито боротися за відновлення радянської влади в Україні, але цей курс був невід'ємною складовою більшовицької політики.

Уважаючи Україну тимчасово окупованою територією неподільної російської держави уряд РСФРР виношував плани збройних методів відстоювання своїх інтересів, хоча, згідно із ситуацією, обирали відповідні негласні форми діяльності. Незважаючи на перешкоди, які поставив у цьому Брестський договір, радянська Росія, ідучи на порушення угод, надавала значну нелегальну допомогу більшовикам України у створенні мережі підпілля. На українську територію переправлялися зброя, пропагандистська література й досвідчені підпільники. Проводилася широка підтримка страйкового руху, велася агітація серед німецько-австрійських військ.

Затягуючи переговори щодо делімітації державних кордонів більшовики чинили в їх зоні антиукраїнські акції, повідомлення про що регулярно надходили до міністерств внутрішніх і закордонних справ Української Держави. Зокрема, глухівський повітовий староста інформував про вбивства й насильства над українськими громадянами, котрих більшовики змушували вступати до своїх загонів. На села накладалися грошові контрибуції, великими партіями за межі України, до суміжних Орловської та Курської губерній, вивозилося продовольство, хліб¹⁴. Подібна ситуація спостерігалася у Мглинському, Новгород-Сіверському, Новозибківському та Суразькому повітах. Зокрема, для вивезення обладнання Суразької паперової фабрики більшовики навіть відремонтували міст, який вони зруйнували під час свого відступу навесні 1918 р., та пригнали велику кількість залізничних вагонів. За повідомленням із Суража, яке надійшло на адресу української мирної делегації, звідти було вивезено понад 120 вагонів різноманітного майна (збіжжя, коноплі та ін.), нищилися запаси пального, заготовленого для потреб суконних фабрик¹⁵.

Українська сторона подавала численні ноти протесту з приводу діяльності більшовиків у прикордонній смузі, однак повноважні російські представники

¹² Там само. – Спр.9. – Арк.28.

¹³ Там само. – Арк.41.

¹⁴ ЦДАВО України. – Ф.2607. – Оп.1. – Спр.17. – Арк.25–26.

¹⁵ Там само. – Спр.20. – Арк.44.

ухилялися від відповідальності за ці вчинки, заперечували централізоване керівництво подібними діями й узагалі саму причетність до них уряду РСФРР та більшовицької партії. Так, у відповіді російської делегації від 9 вересня на претензії української сторони з приводу прикордонних інцидентів наголошувалося:

«Унаслідок неможливості перешкодити повстанським організаціям здійснювати різні операції в нейтральній зоні, відповідальність за них, очевидно, не може лягати на російський уряд. Українська делегація повинна погодитися, що лише встановлення кордонів і, отже, скасування нейтральної зони покладе край не тільки повстанським заходам у нейтральній зоні, але й іншим сумним подіям»¹⁶.

Прикриваючись подібними заявами, більшовики фактично прагнули використовувати всі, навіть незначні способи свого утвердження в Україні. І якщо деякі дії й не спрямовувалися центральними урядовими та партійними органами безпосередньо з Москви, вони однозначно входили до загального плану розкитування та повалення існуючого в Україні режиму. При цьому більшовики вдавалися до різноманітних способів, аж до використання факту мирних переговорів, коли під прикриттям дипломатичного імунітету члени російської мирної делегації проводили відповідну агітацію. Потягами, якими їхали в Україну представники уряду РСФРР, переправлялися гроші для підпільних більшовицьких організацій, агітаційні матеріали та навіть самі підпільники. На це звертав увагу А.Денікін, який писав:

«Коли справи конференції не посувалися вперед, то численна радянська делегація з великим успіхом провадила пропаганду та організацію таємних більшовицьких осередків»¹⁷.

У повідомленні української мирної делегації від серпня 1918 р. зазначалося, що, за достовірними відомостями, із потягом, який прибув із Москви у середині липня, доставлено «три вагони більшовиків», які, без сумніву, не були членами російської делегації¹⁸.

Для поширення більшовицьких ідей і ведення агітації використовувалися також російські радянські місії та консульські установи, відкриті в Україні. Так, у повідомленні, яке 7 жовтня надійшло до Міністерства внутрішніх справ з Одеси, зазначалося, що з першого дня роботи у цьому місті генерального консульства РСФРР у робітничому середовищі почалося бродіння, адже у приїзді більшовицьких представників убачався початок відновлення радвлади. Наводилися дані, що у зазначеній дипустанові провадився запис робітників у червону гвардію; що працівники консульства роздавали гроші «щедрою рукою всім, хто прибував до них, часто не розбираючись у політичному забарвленні

¹⁶ ЦДАВО України. – Ф.2607. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.35.

¹⁷ Деникин А.И. Гетманство и Директория на Украине // Революция на Украине: По мемуарам белых. – Москва; Ленинград, 1930. – С.145.

¹⁸ ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1 – Спр.93. – Арк.18.

прохача»¹⁹. Оцінюючи подібні факти, міністр закордонних справ Української Держави Д.Дорошенко зазначав, що діяльність російських радянських місій «далеко не була такого невинного характеру»²⁰.

Ведучи переговори з гетьманським урядом, російські представники водночас підтримували зв'язки з опозиційними колами, які об'єдналися в Український національний союз (УНС). Його голова В.Винниченко зазначав, що ініціатором встановлення контактів із представниками російської мирної делегації Х.Раковським і Д.Мануїльським під час майбутнього антигетьманського повстання виступили саме українські кола. Російська сторона нібито погодилася підтримати їхній виступ, зобов'язавшись визнати нову українську владу та не втручатися у внутрішні справи відновленої УНР. Д.Мануїльський запропонував гроші на підтримку повстання. Репрезентанти української демократії натомість обіцяли легалізувати в Україні більшовицьку партію²¹. Міністр закордонних справ Д.Дорошенко зазначав, що «осмілені цими переговорами ще більше, совітські представники вже зовсім перестали дбати про мир і проволікали справу, вичікуючи, що з того всього вийде»²².

Однією зі складових зовнішньополітичної стратегії уряду Української Держави щодо державних утворень на території колишньої Російської імперії були відносини з Всевеликим Військом Донським і Кубанню, самостійність котрих ґрунтувалася на основі козацького автономізму, а не принципу національного самовизначення. До зближення й налагодження добросусідських відносин спонукали спільні інтереси, а також необхідність вирішення політичних, економічних і територіальних питань.

У першу чергу на статус стратегічного партнера Української Держави могло претендувати Всевелике Військо Донське, адже з геополітичного погляду Дон прикривав південний схід України, а у випадку небезпеки з півночі, північного заходу чи заходу Донський регіон перетворювався на природний тил для України. До того ж Дон виступав сполучною ланкою між Українською Державою та не менш важливою для неї Кубанню, і в разі реалізації ідеї Причорноморського союзу був би його логічним завершенням у Приазов'ї²³. Не меншу вагу у зближенні з Доном мав внутрішній чинник, пов'язаний зі значною подібністю суспільних засад режимів гетьмана та військового отамана. Однак це створювало досить делікатну ситуацію для П.Скоропадського, який планував відродити в Україні козацький стан, зробивши його опорою своєї влади. З одного боку, йому імпував становий устрій Війська Донського, а з іншого – проголошення тимчасовості влади на Дону до відновлення «єдиної й неподільної» створювало перешкоди на шляху до порозуміння. Україна була зацікавлена в довгострокових, а не тимчасових (тактичних) союзах. Для Дону це могло означати допомогу у забезпеченні армії. Донське козацтво вбачало в

¹⁹ Там само. – Спр.114. – Арк.277.

²⁰ *Дорошенко Д.* Мої спомини про недавнє минуле. – Л., 1923. – Ч.3: Доба Гетьманщини (1918 р.). – С.23.

²¹ *Винниченко В.* Відродження нації. – К.; Відень, 1920. – Ч.ІІІ. – С.158–159.

²² *Дорошенко Д.* Історія України: 1917–1923. – Ужгород, 1930. – Т.2: Українська гетьманська держава 1918 р. – С.183.

²³ *Матвієнко В.М.* Українська дипломатія 1917–1921 років... – С.70.

Україні природного союзника в боротьбі проти більшовиків. Д.Донцов, який на той час брав участь в українсько-російських переговорах як експерт політичної комісії, уважав, що «у Всевеликому Війську Донському слід убачати союзника, що могло б стати найпершим і найголовнішим завданням нашої східної політики»²⁴.

Але були й не менш важливі причини для суперечок. По-перше, на Дону було чимало українського населення, а донський уряд мав територіальні претензії до України (Таганрозький район, Старобільський повіт Харківщини, Луганщина). По-друге, однією з причин, що затримувала визнання Всевеликого Війська Донського, був курс його керівних кіл на відновлення «великої Росії» та підкреслення власної тимчасовості як окремої держави – до досягнення цієї мети. По-третє, офіційне визнання Дону як суб'єкта міжнародного права вело до конфронтації з РСФРР, яка не визнавала донської незалежності (за словами російського представника на мирних переговорах у Києві Д.Мануїльського, козацька державність становила собою «класове самовизначення дуже вузьких кіл»)»²⁵.

У такій обстановці в Києві у травні розпочалися переговори з делегацією Всевеликого Війська Донського, які тривали майже два місяці. За згодою гетьмана та при підтримці німців для Дону частково у кредит, частково за гроші було виділено значні запаси зброї, боєприпасів та амуніції»²⁶. Складнішими були справи щодо дипломатичного визнання самопроголошеної держави та пов'язана з цим проблема кордонів. Дон спочатку виступав навіть за можливість федеративного об'єднання з Україною, натомість вимагав відмовитися від претензій на Таганрог та Ростов, передачу Старобільського повіту Харківської губернії та Словоносербського – Катеринославської, а також Луганська, де зосереджувалися кінні заводи й вироблялася продукція військового призначення. Відтак, як зазначав Д.Дорошенко, «розмови і переговори у справі федерації залишилися в області теоретичних міркувань»²⁷.

Проте ціла низка причин політичного й економічного характеру підштовхувала Українську Державу до скорішого підписання договору з Доном. Київ сподівався, що укладенням українсько-донської угоди, зокрема встановленням державного кордону на південному сході, може вплинути на прискорення вирішення питання кордонів на переговорах із радянською Росією. Для цього українська сторона була готова навіть піти на певні поступки. На такій можливості наголошував і Д.Донцов, вважаючи, що «за цього приятельства могла б Україна зрезигнувати з українських національних окраїн Донщини. Анексія Донщини з Кубанню була б шкідлива і неможлива до проведення»²⁸.

Уряд у Києві вважав, що краще мати на Дону українську діаспору та тим самим будити національну свідомість серед місцевого українського населення, ніж мати в Україні донську, а отже російську діаспору. Підтримку

²⁴ ЦДАВО України. – Ф.2607. – Оп.1. – Спр.37. – Арк.89.

²⁵ Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р.: Зб. док. і мат. – К.; Нью-Йорк; Філадельфія, 1999. – С.213.

²⁶ Дорошенко Д. Історія України: 1917–1923 рр. – Т.2. – С.189.

²⁷ Там само. – С.190.

²⁸ ЦДАВО України. – Ф.2607. – Оп.1. – Спр.37. – Арк.89.

українського руху на Дону шляхом фінансування національних організацій і видань узяло на себе Міністерство закордонних справ (як це воно робило у Криму та на Кубані).

8 серпня 1918 р. між Українською Державою та Всевеликим Військом Донським було укладено договір, за яким обидві сторони проголошувалися незалежними й суверенними, встановлювалися державні кордони. Передбачалося взаємне забезпечення політичних, цивільних, культурних прав громадян, укладання в подальшому окремих угод щодо вільного транзиту, товарообміну, митних, фінансових відносин тощо. Всевелике Військо Донське зобов'язувалося вжити заходів для забезпечення Донецького басейну продовольчими та мастильними матеріалами, а Україна – постачати деревину й вироби з металу.

Разом з основним договором було укладено додаткову таємну угоду, за якою Українська Держава забезпечувала Дон озброєнням, боеприпасами, амуніцією та медикаментами²⁹. 18 вересня вдалося підписати угоду щодо спільного врегулювання питань Донецького басейну. У Харкові заснувалася постійна донсько-українська комісія у справах донецького палива, метою якої було узгодження загальних питань видобутку, розподілу, торгівлі, споживання й перевезення мінерального палива. Було також укладено тимчасові угоди щодо залізничного сполучення та передачі рухомого складу між залізницями Дону й Української Держави. У рамках досягнутих домовленостей заснувалися дипломатичні представництва, відбувся обмін послами. Українська Держава відкрила на Дону також дві консульські установи – 1-го й 2-го розрядів. Таким чином, обидві сторони налагоджували взаємовигідні політичні, торгово-економічні, військові відносини, що в перспективі мало на меті стратегічне співробітництво на випадок агресії з боку більшовицької Росії.

Своєю чергою Всевелике Військо Донське намагалось активно використовувати економічний потенціал Української Держави для зміцнення своєї обороноздатності. 5 жовтня донський уряд звернувся до міністра Д.Дорошенка з проханням посприяти негайній відправці 150 верст рейок із відповідною кількістю кріплень, 50 стрілочних переводів, 200 вагонів і 15 локомотивів. Усе це планувалося використати для перевезення козацьких військ у північних районах Дону³⁰.

Слід зазначити, що встановлення відносин зі Всевеликим Військом Донським, а також визнання останнього суб'єктом міжнародного права й укладання з ним відповідних угод різко загострило і до того вкрай напружені відносини Української Держави з РСФРР. Більшовицька дипломатія наполягала на неподільності власної території, звинувачуючи українську сторону в порушенні норм міжнародного права та чинних договорів. РСФРР розцінювала ці дії як втручання у свої внутрішні справи, закидаючи Україні, що вона не мала права визначати статус окремих частин Росії.

Побоюючись, що, визнавши суверенітет Дону, Україна зможе налагодити з ним відносини, надавати військову допомогу в боротьбі з РСФРР російська

²⁹ Матвієнко В.М. Українська дипломатія 1917–1921 років... – С.79.

³⁰ Там само. – С.85.

сторона вимагала від української гарантій у тому, що остання не допомагати-ме «бунтівникам». Обурюючись із приводу дій української дипломатії, представники РСФРР на українсько-російських мирних переговорах у Києві оприлюднили декларацію, в якій заявляли про неподільність території колишньої імперії:

«Визнання Україною так званої Донської Республіки та її від-мова встановити у згоді з російською мирною делегацією свій південно-східний кордон [...] є спробою перегляду Брестського договору, укладеного Росією з Центральними державами»³¹.

Окрім того, РСФРР пов'язувала вирішення питань взаємин України з Доном, Кубанню, Кримом з умовами Брестського мирного договору між Четверним союзом та Росією, який не передбачав виникнення на її території будь-яких державних утворень. Саме відсутність у договірних статтях положень і взагалі згадок про можливість самовизначення окремих регіонів, на думку російської сторони, констатувала територіальну цілісність РСФРР. Натомість українська сторона вважала заяви російських представників без-підставними, а власні дипломатичні дії – цілком виправданими, оскільки угоди РСФРР із державами австро-німецького блоку не торкалися гарантій непорушності й цілісності території колишньої Росії, що перебувала під радян-ською владою.

Доводячи неправомірність козацької державності на Дону, представ-ники РСФРР наголошували, що у цьому випадку порушувався головний принцип самовизначення – вільне волевиявлення народу. Також були від-сутні будь-які ознаки створення нової влади самим населенням. Голова ро-сійської делегації на мирних переговорах Х.Раковський, висловлюючи офі-ційну думку власного уряду з цього приводу, зазначав, що «ми визнаємо право на самовизначення, аж до цілковитого відокремлення, але це не озна-чає, що ми визнаємо його за імпровізованою установою»³². Роблячи таку за-яву, Х.Раковський ігнорував обставини створення власне РСФРР, яка сама виникла внаслідок державного перевороту, а не вільного волевиявлення населення.

Щодо Кубані український уряд провадив лінію на зближення з тамтеш-нім козацтвом із метою схилення його до злуки з Україною. Як зазначав Д.Дорошенко, Київ розглядав Кубань «як частину української землі, котра ра-ніше чи пізніше повинна приєднатися до України або як автономна область, або на федеративних основах»³³.

Аналізуючи обставини взаємин Української Держави з Кубанською Республікою слід зауважити, що справа зближення з Кубанню ускладнювала-ся майже цілковитим контролем більшовиків над цією територією (з початку літа). Кубанський уряд, крайова рада та залишки козацьких військ перебували на півночі краю. Північно-східну частину контролювала Добровольча армія.

³¹ Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р. – С.326.

³² Там само. – С.208.

³³ *Дорошенко Д.* Історія України: 1917–1923 рр. – Т.2. – С.195.

Таким чином, уряд Кубані опинився в оточенні сил, які неприхильно ставилися до української державності та ідеї зближення з Україною. Катеринодар було звільнено від більшовиків лише 17 серпня, а всю Кубанську область – тільки наприкінці жовтня 1918 р.

Українсько-кубанським міждержавним і дипломатичним відносинам та наданню Кубані допомоги приділялася велика увага за визнання цієї території одним з активних союзників України у протистоянні з більшовицькою Росією. Однак розвиток цих взаємин ускладнювався через явний спротив та незацікавленість із боку сильнішого Всевеликого Війська Донського³⁴.

Непередбачувані наслідки громадянської війни диктували кубанським керівникам потребу порозуміння з Києвом, що полегшувало їм проведення проукраїнської політики. Командування Добровольчої армії у цій ситуації не могло суттєво вплинути на кубансько-українське зближення, оскільки навіть на кінець 1918 р. більше половини денікінських військ становили саме кубанські козаки-українці³⁵.

28 травня 1918 р. до Києва прибула кубанська делегація. Формально переговори велися щодо надання Кубані допомоги в боротьбі проти більшовиків та налагодження міждержавних відносин. Представники Кубанської Республіки, серед яких головну роль відігравали українці, ішли назустріч прагненням включити Кубань до складу Української Держави – якщо не на автономних, то принаймні на федеративних засадах. За спогадами Д.Дорошенка, між ним як міністром закордонних справ та українцями – членами кубанської делегації встановилося цілковите порозуміння щодо питання прилучення Кубані до Української Держави³⁶. МЗС фінансувало проукраїнську пропаганду на Кубані. Однак після взяття Добровольчою армією Катеринодара й встановлення контролю над усім краєм реалізувати намічене ставало проблематично. Проте кубанський крайовий уряд і тоді не втрачав надії на можливість об'єднання в майбутньому.

19 жовтня до Києва було надіслано надзвичайну місію, яку за два дні прийняв гетьман. На переговорах порушувалися питання щодо зміцнення дружніх відносин між Українською Державою та Кубанню, укладання військової конвенції, а також з'ясовувалося підґрунтя, на якому мало відбутися об'єднання Кубані з Україною. Крім того, обговорювалися фінансові питання, поставки озброєння, поштово-телеграфний зв'язок тощо. 5 листопада було засновано дипломатичне представництво Української Держави на Кубані. У середині листопада підписано угоди про торгівельні, консульські, фінансові взаємини, поштово-телеграфний зв'язок, а також щодо постачання зброї, боеприпасів та амуніції.

Вартий особливої уваги той факт, що у відносинах Української Держави зі Всевеликим Військом Донським і Кубанню, крім згаданих прикладів міжурядових контактів, укладання договорів та угод, встановлення дипломатичних і

³⁴ Дацків І.Б. Дипломатія українських державних утворень... – С.262.

³⁵ Матвієнко В.М. Українська дипломатія 1917–1921 років... – С.98.

³⁶ Дорошенко Д. Історія України: 1917–1923 рр. – Т.2. – С.197.

консульських відносин, підтримки українського руху тощо були присутні військові аспекти. Український уряд за гроші та у кредит постачав цим державним утворенням зброю для боротьби з більшовиками. На території України формувалися загони для поповнення Південної армії. Вербувальні пункти функціонували в Києві, Одесі, Харкові, Житомирі та інших містах³⁷. Це підтверджував Д.Дорошенко, розповідаючи про відправку наприкінці червня на Кубань першого транспорту з озброєнням (9700 рушниць, 5 млн набоїв, 50 тис. снарядів для тридюймових гармат), а в липні – ще одного. Він також зазначав, що ці поставки відбувалися майже кожного місяця. Українською стороною розроблявся досить ризикований, схвалений гетьманом план десантування на азовському узбережжі Кубані 15-тисячної Окремої Запорізької дивізії генерал-майора З.Натієва, дислокованої на Харківщині вздовж демаркаційної лінії з більшовицькою Росією. Водночас на Кубані мало спалахнути антибільшовицьке повстання, а українським військам належало захопити Катеринодар до підходу Добровольчої армії. Це створило б сприятливі умови для проголошення об'єднання Кубані з Україною³⁸.

Німецьке командування всіляко сприяло поставкам зброї. Так, у середині 1918 р. німці надіслали на Дон, Кубань та Добровольчій армії понад 11,5 тис. гвинтівок, 88 кулеметів, 46 гармат, 10 тис. снарядів та інше озброєння й боеприпаси³⁹. Тоді ж з Києва до Новочеркаська (в Астраханську армію) вирушили шість ешелонів добровольців⁴⁰.

Однак Д.Дорошенко, перебуваючи на посту міністра закордонних справ, приховував ці факти. Наприклад, в офіційній відповіді на ноту протесту радянської сторони він зазначив, що

«формування Астраханської й Південної армій відбувається за межами території Української Держави, а тому український уряд не може впливати на ці дії, тим більше, що контингент цих формувань складається з російських громадян. Таким чином, на думку уряду Української Держави, зазначені в ноті формування, в яких ні уряд, ні громадяни України не приймають ніякої участі [...] ні в якому випадку не можуть бути розглянуті як привід для порушення мирних відносин між Українською Державою і РСФРР»⁴¹.

Одним із пріоритетних напрямів зовнішньополітичної діяльності українського уряду у цей період були стосунки з Кримом, де діяв крайовий уряд, проводячи політику суто в межах трикутника Німеччина – радянська Росія – Українська Держава. Кожна зі сторін бачила свій інтерес у кримському питанні. Причому цікаво, що жодна з них не розглядала місцевий уряд як легітимний орган і самостійний суб'єкт міжнародних відносин. Радянська Росія вважала його незаконним; Українська Держава – тимчасовим, який до

³⁷ Матвієнко В.М. Українська дипломатія 1917–1921 років... – С.195.

³⁸ Там само. – С.100.

³⁹ Заставенко Г. Крах німецької інтервенції на Україні в 1918 р. – К., 1959. – С.55.

⁴⁰ Спирин Л.М. Крушение помещичьих и мелкобуржуазных партий в России. – Москва, 1977. – С.283.

⁴¹ ЦДАВО України. – Ф.3766. – Оп.1. – Спр.89. – Арк.16.

того ж не виражає волю всього населення півострова; Німеччина – допоміжною адміністрацією на зайнятій її військами території.

Здійснення політичної стратегії Києва щодо Криму ускладнювалося тим, що свої претензії на півострів висувала радянська Росія, для якої ця територія зі стратегічного, політичного та військового поглядів була не менш важливою, ніж для України. Зіткнення інтересів обох держав із цього приводу призвело до запеклих дискусій на українсько-російських мирних переговорах.

Вирішення кримського питання для України тісно перепліталось з проблемою створення вітчизняного флоту. Д.Дорошенко зазначав, що Києву не можна було відмовлятися від Криму з цілого ряду причин – політичних, стратегічних, етнографічних. Так, Севастополь – це важлива військово-морська база й ключ до панування на Чорному морі. На півострові проживав високий процент українського населення. А головне, на думку очільника зовнішньополітичного відомства – навіщо було створювати умови для відбудови «єдиної й неподільної Росії»⁴²!

Прилучення Криму до Української Держави супроводжувалося певними труднощами. До них насамперед призвели помилки попередньої влади, адже III Універсал не включав півострів до складу України. Це суперечило позиції гетьманського уряду. На думку Д.Донцова, у проведенні зовнішньої політики Київ мав твердо стояти на власних позиціях, виходячи з факту розпаду Російської імперії. Однак якщо з Білорусією, Доном, Кубанню Українська Держава вступала у відносини як із державними утвореннями, то щодо Кримського півострова політика мала бути іншою:

«Прийняти право політичного самовизначення за кількомастами тисячів мешканців Криму значило би зробити залежними від їх доброї волі долю 40-мільйонного краю України. [...] опріч того подібні карликові держави (як Крим) яко вишні стратегічні пости ніколи не затримують своєї незалежності. Виділений з України, до якої він є органічно прив'язаний, Крим зробився би іграшкою в руках других сил»⁴³.

Визнання прав Криму на самовизначення повинно було мати не політичний, а лише культурно-національний характер із забезпеченням прав татарського народу. Українській Державі не слід іти на жодні компроміси у справі Криму, адже належність його до України, уважав Д.Донцов, виступає необхідною умовою української незалежності. Київ мав добиватися від РСФРР визнання його суверенітету над цією територією та вести переговори про її статус у складі Української Держави виходячи з того, що півострів – складова й невід'ємна частина України⁴⁴.

7–8 травня проблема приєднання Криму до України обговорювалася на засіданні Ради Міністрів. Було вирішено проінформувати німецького посла

⁴² Дорошенко Д. Історія України: 1917–1923. – Т.2. – С.210.

⁴³ ЦДАВО України. – Ф.2607. – Оп.1. – Спр.14. – Арк.13.

⁴⁴ Там само. – Спр.17. – Арк.80.

про важливість цієї справи⁴⁵. Відтак 10 травня гетьман П.Скоропадський звернувся до барона А. фон Мумма, а 30 травня з подібним листом до німецького й австро-угорського послів адресувалося Міністерство закордонних справ Української Держави.

Проведення політичної лінії на прилучення Криму вимагало гнучкої тактики, особливо зважаючи на активізацію на півострові проросійських сил та недостатню інформованість місцевого населення про стан справ в Україні. Зовнішньополітичне відомство Української Держави виділило кошти на допомогу трьом місцевим газетам. Однак кримський уряд перешкоджав цій пропаганді. Переслідувалися не тільки українські видання та громади, які підтримували думку про необхідність приєднання півострова до України, але навіть заборонялося приймати урядові телеграми українською мовою. Відтак Рада Міністрів затвердила розроблену МЗС програму економічної блокади Криму. Із середини серпня було припинено товарообмін, сухопутне й морське сполучення. Запроваджувався митний догляд вантажів, пропускалися лише товари та продукти, які надходили для потреб німецьких чи австро-угорських військ у Криму.

Наслідком таких жорстких заходів стало різке погіршення економічного стану півострова. Блокада, встановлена саме наприкінці літа – у період збирання врожаю, призводила до занепаду основної статті доходів місцевого населення – торгівлі овочами та фруктами. Економічна політика Української Держави щодо Криму дала певні результати. Урешті кримський уряд погодився на переговори щодо форми державного об'єднання з Україною. Тоді ж Рада Міністрів на своєму засіданні 18 вересня розглянула питання припинення блокади, вирішивши зняти митний догляд⁴⁶.

Переговори розпочалися у вересні, однак в їх ході виявилось, що кримська делегація зайняла непоступливу позицію, стверджуючи, що Крим має бути незалежним від України, а будь-які зміни в його статусі можуть відбутися лише внаслідок рішення мирного конгресу або за взаємною угодою з Українською Державою. Причому незважаючи на те, що Київ пропонував цій території широку автономію, самостійність у сфері місцевого самоврядування, в економіці, політиці тощо. Відтак українська сторона заявила про невизнання повноважень кримських делегатів та зажадала приїзду нових уповноважених, які представляли б основні народності півострова.

Нова делегація, що прибула незабаром, зайняла поступливішу позицію. Після довгих і гострих дебатів було досягнуто порозуміння та вироблено прелімінарні умови договору, за яким Крим отримував внутрішню автономію у складі Української Держави, свою адміністрацію, територіальні війська тощо. При Раді Міністрів запроваджувалася посада статс-секретаря у справах Криму. Угода мала бути ратифікована татарським курултаєм і з'їздом національних та громадських організацій півострова⁴⁷. Проте до практичної реалізації цих домовленостей справа так і не дійшла.

⁴⁵ ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.6. – Арк.1 зв., 6 зв.

⁴⁶ Там само. – Арк.254–255.

⁴⁷ Дорошенко Д. Історія України: 1917–1923. – Т.2. – С.214.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що діяльність уряду Української Держави характеризувалася посиленою активністю у зовнішньополітичній сфері, одним із напрямів котрої стало налагодження контактів із новими державними утвореннями, що виникли на обширах колишньої Російської імперії. Це зумовлювалося необхідністю вирішення питань політичного, економічного, територіального характеру. Крім того, взаємне визнання на міждержавному рівні стверджувало новий правовий статус цих територій – уже як суб'єктів міжнародного права, що, своєю чергою, робило очевидним факт розпаду колишньої російської держави.

Реальні досягнення української дипломатії у цьому напрямі були пов'язані з певними труднощами, а саме з розбіжностями в поглядах провідних політичних сил невизнаних державних утворень щодо вирішення спірних проблем, загальною нестабільністю ситуації й незрозумілими перспективами взаємовідносин в умовах завершення світової війни. Незгода в поглядах на національні й державно-політичні процеси, що стали природним наслідком колапсу імперії, стосовно подальшого врегулювання міждержавних відносин призвела до конфронтації у стосунках між Українською Державою та РСФРР, яка намагалася зберегти свою зверхність над територіями, котрі відокремилися від неї останнім часом. Більшовицький уряд формально продемонстрував свою прихильність щодо дотримання брестських домовленостей, однак, як у випадку переговорів у Бресті, російські представники знову вдалися до тактики зволікання. Формально визнавши право українського народу на самовизначення та національну державність, влада РСФРР зневажливо ставилася до Української Держави, що фактично завело переговори, єдиним наслідком яких стало укладення перемир'я й декількох угод, у глухий кут.

Зближення України та Всевеликого Війська Донського набуло рис не до кінця реалізованого стратегічного партнерства. Обидві сторони прагнули ефективного військово-політичного союзу, убачаючи в ньому гарантію збереження державності в несприятливій міжнародній обстановці. Щодо українсько-кубанських відносин, слід підкреслити, що вони лише частково набули міжнародно-правового оформлення (деталі торгово-економічної угоди сторони так і не обговорили, а представництва Кубані в Україні відкрити не встигли). Можливо, «українська партія» в кубанському керівництві, попри декларативні заяви про солідарність з офіційним Києвом, не надто прагнула зближення з режимом П.Скоропадського, а російськофільський провід Кубані, очолюваний військовим отаманом О.Филимоновим, цілком задовольнявся поставками зброї з України, не вбачаючи в політиці Києва тривалого чинника міжнародних відносин⁴⁸. Вирішення ж кримського питання відображало еволюцію поглядів українського керівництва на принципові засади політики стосовно суміжних держав: від революційного романтизму Центральної Ради щодо дотримання права націй на самовизначення до усвідомлення пріоритетності державних інтересів України у здійсненні зовнішньополітичного курсу.

⁴⁸ Матвієнко В.М. Українська дипломатія 1917–1921 років... – С.106.

Кримська політика гетьманату була перспективною та єдино доцільною за тогочасних обставин⁴⁹.

Уряд Української Держави заклав підвалини зовнішньої політики, які передбачали встановлення відносин із державами і державними утвореннями, що виникли на теренах постімперської Росії. Однак тогочасна українсько-російська конфронтація, триваюча громадянська війна, поширення білого руху в різних регіонах Росії, обставини, пов'язані з завершенням Першої світової війни та, зрештою, нетривалий період існування самого гетьманату унеможлилювали втілення напрацьовань вітчизняної дипломатії.

---

⁴⁹ Матвієнко В.М. Українська дипломатія 1917–1921 років... – С.57.

The author examines the Eastern direction of international policy of Ukrainian State. Based on archival sources, author substantiates the historical need to establish international relationships between Ukrainian State and new states that rose on territory of former Russian empire (Don, Kuban). The priorities of Ukrainian diplomacy as well as political background of its realization is analyzed.

Keywords: *Ukrainian State, hetmanat, P.Skoropads'kyi, RSFSR, Brest peace treaty, Ukrainian-Russian peace negotiation, Kuban, Don Cossack Host.*

